

Conjunctuurbericht

Centraal bureau voor de statistiek

Samengesteld door de hoofdafdeling Nationale rekeningen

Voor een aantal conjunctuurrelevante indicatoren zijn de decembercijfers en daarmee ook de jaarcijfers over 1988 ter beschikking gekomen. Deze gegevens leiden, samen met andere indicatoren die nog niet voor het gehele jaar 1988 beschikbaar zijn, globaal tot het volgende macro-economische beeld. Het volume van de industriële productie en de invoer van goederen (tot en met november) groeiden in 1988 duidelijk sneller dan in 1987. Wat de bestedingen betreft geldt hetzelfde voor het volume van de goederenuitvoer (tot en met november) en het volume van de totale investeringen in vaste activa (tot en met het derde kwartaal). Het volume van de gezinsconsumptie groeide daarentegen veel trager dan in 1987, wat vooral is toe te schrijven aan de ontwikkeling van de uitgaven aan duurzame consumptiegoederen. De in het Conjunctuurbericht opgenomen prijsreeksen toonden in de loop van 1988 een oplopende tendens. Voor de prijzen van de gezinsconsumptie resulteerde dit gemiddeld voor 1988 in een toename ten opzichte van het gemiddelde voor 1987. In 1987 daalden de prijzen van de gezinsconsumptie.

Dit blijkt uit gegevens die medio februari beschikbaar waren. In de Focus wordt nader ingegaan op de ontwikkeling van het Bruto Binnenlands Produkt in de eerste drie kwartalen van 1988. Bij dit – het vijftigste – nummer van het Conjunctuurbericht verschijnt een methodologische toelichting. Hierin worden achtergronden en bronnen gegeven en worden aspecten genoemd die bij de interpretatie van belang kunnen zijn.

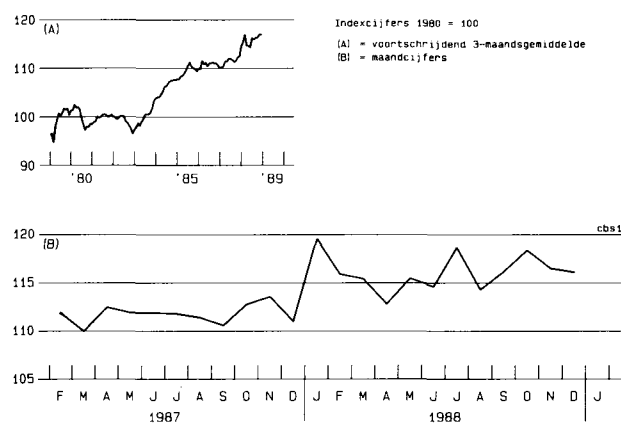
Productie

Het volume van de gemiddelde dagproductie in de industrie was, voor seizoeninvloeden gecorrigeerd, in december 1988 een fractie kleiner dan in november. Deze ontwikkeling is gedeeltelijk toe te schrijven aan het aantal opgenomen vrije dagen rond de Kerst. Deze omstandigheid, die zich vooral in de laatste jaren voordoet, werkt nog niet volledig door in de seizoencorrectie. Bij de berekening van de gemiddelde dagproductie worden alleen de vaste vrije dagen zoals weekend- en feestdagen verrekend. Vergelijken met december 1987 was de groei van de industriële productie 5%.

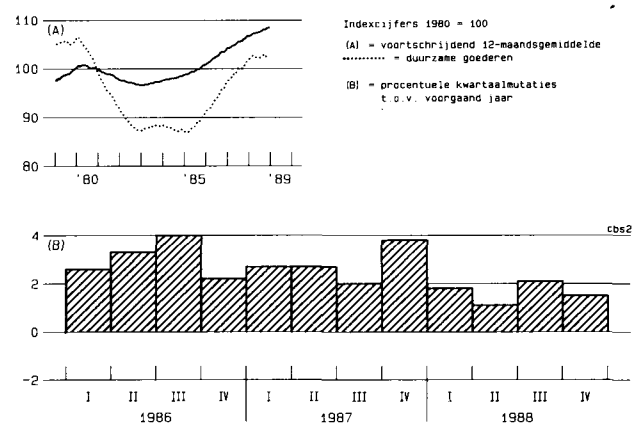
Over het jaar 1988 als geheel was het volume van de industriële productie 4% groter dan het jaar daarvoor. In 1987 was het groeicijfer bijna 1%. Volgens voorlopige uitkomsten over 1988 hebben alle in tabel 1 onderscheiden bedrijfs-

klassen bijgedragen aan de toeneming, zij het dat het accres in de textiel-, kleding- en lederindustrie bescheiden was. Ook het groeicijfer van de voedings- en genotmiddelenindustrie bleef onder het industriële gemiddelde. Het accres van de elektrotechnische industrie was even groot als dat van de industrie als geheel. In de drie genoemde bedrijfsklassen daalde het productievolume in 1987. De toeneming in de chemische industrie bedroeg in 1988 ongeveer 4%; in 1987 groeide deze bedrijfsklasse sneller dan de andere (6%). De chemische industrie was de enige bedrijfsklasse waar het accres over 1988 achterbleef bij dat van 1987. De papier- en grafische industrie en de hout- en bouwmaterialenindustrie kenden in 1988 relatief hoge groeicijfers. Deze laatste bedrijfsklasse kreeg een opwaartse impuls door de sterk aantrekkende productie in de bouwnijverheid. De basismetalaalindustrie vertoonde in

Productie industrie (volume - seizoengecorrigeerd)

Binnenlandse consumptie (volume)

Tabel 1. Kerngegevens recente ontwikkelingen in Nederland

Procentuele mutaties t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor, tenzij anders aangegeven

	1982/86		1988	1988				1988			1989	Trend ²⁾
	gemidd.			1 ^e kw.	2 ^e kw.	3 ^e kw.	4 ^e kw.	okt.	nov.	dec.	jan.	
VOLUME GEGEVENS												
<i>Productie in de nijverheid</i>												
Nijverheid (excl. bouwnijverheid)	3	1	1	-4	0	5	3	5	2	1	.	I
Delfstoffenwinning	3	1	-11	-24	-8	4	-2	3	0	-7	.	--I
Industrie	3	1	4	6	2	5	4	5	3	5	.	I+
Voedings- en genotmiddelenindustrie	1	0	.	3	1	3	I
Textiel-, kleding- en lederindustrie	1	-3	.	1	-2	5	I
Papier- en grafische industrie	2	3	6	9	5	7	4	5	4	.	.	I++
Chemische industrie	8	6	4	6	2	7	3	7	2	.	.	I+
Rubber- en kunststofverw. industrie	7	4	.	8	0	I++
Hout- en bouwmaterialenindustrie	3	1	.	16	4	3	I++
Basismetalenindustrie	2	2	8	9	1	13	9	12	9	6	.	I++
Elektrotechnische industrie	4	-2	.	3	3	1	I+
Rest metaal- en overige industrie	2	-2	.	5	2	3	I+
Openbare nutsbedrijven	2	2	-3	-11	-2	4	1	3	3	.	.	-I
Bouwnijverheid: begonnen woningen	0	-11	.	17	12	9	.	18	43	.	.	I++
<i>Buitenlandse handel (goederen)</i>												
Invoer, totaal	6	6	.	6	13	6	.	6	5	.	.	I++
Grondstoffen en halffabrikaten	5	6	.	7	13	4	.	8	8	.	.	I++
Consumptiegoederen	4	11	.	10	12	3	.	-1	3	.	.	I++
Investeringsgoederen	12	3	.	-5	14	18	.	7	-2	.	.	I++
Algemene goederen	0	4	.	15	17	10	.	9	7	.	.	I++
Totaal, excl. energie	7	7	.	5	12	7	.	4	4	.	.	I++
Uitvoer, totaal	5	5	.	5	10	12	.	4	11	.	.	I++
Onbewerkte agrarische producten	4	6	.	14	14	2	.	6	18	.	.	I++
Delfstoffen	-1	-1	.	-24	-4	13	.	13	-3	.	.	--I
Fabrikaten	6	5	.	6	8	11	.	3	12	.	.	I++
Totaal, excl. energie	5	6	.	7	12	13	.	4	12	.	.	I++
<i>Consumptieve bestedingen van gezinnen</i>												
Binnenlandse consumptie, totaal	2	3	2	2	1	2	2	1	4	1	.	I
Voedings- en genotmiddelen	1	2	1	2	1	2	2	-4	5	4	.	I
Duurzame consumptiegoederen	3	5	1	4	-1	2	-1	-4	6	-2	.	I
Overige goederen en diensten	2	2	2	1	2	2	2	2	3	2	.	I+
<i>Investerings in vaste activa</i>												
Bruto investeringen, totaal	6	2	.	18	9	4	I++
Bedrijven	7	2	.	16	9	5	I+
Overheid	-2	-3	.	36	5	-5	I+
<i>Kwartaalrekeningen</i>												
Bruto Binnenlands Produkt	2,3	1,5	.	3,9	2,3	2,9	I+
Bruto Nationaal Produkt	2,2	1,7	.	3,2	2,5	2,4	I+
Bruto Nationaal Inkomen	2,6	0,9	.	5,1	1,9	2,1	I+
PRIJZEN												
Productenprijzen industrie, tot. afzet	-1,5	-2,3	.	-0,7	0,2	1,3	.	1,5	2,4	.	.	I
Productenprijzen industrie, verbruik	-4,4	-4,6	.	-2,0	-1,6	0,9	.	0,0	1,0	.	.	I
Ruilvoet, unit value (goederen)	1	-3	.	4	1	0	.	1	-1	.	.	I
Invoerprijzen, unit value	-3	-6	.	-4	-2	1	.	1	2	.	.	I
Invoerprijzen, excl. energie, unit value	0	-6	.	-3	1	4	.	5	5	.	.	I
Uitvoerprijzen, unit value	-2	-9	.	0	-1	1	.	2	2	.	.	I
Uitvoerprijzen, excl. energie, unit value	0	-6	.	0	0	3	.	4	4	.	.	I
Prijzen gezinsconsumptie (werknemers)	2,1	-0,7	0,7	0,4	0,7	0,9	1,0	0,7	1,0	1,2	0,8	I
Regelingslonen particulier bedrijf	1,4	0,4	0,8	0,3	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	.	I
Regelingslonen overheid	-1,4	1,4	0,3	0,4	0,4	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	.	I
Regelingslonen trendvolgers	-0,5	0,7	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	.	I
Dollarkoers, contante notering	-2	-17	-2	-9	-6	2	4	1	4	8	11	I
OVERIGE INDICATOREN												
Consumentenvertrouwen ¹⁾ (in %)	.	-1	2	-2	1	4	6	5	7	5	15	.
Koersindex voor aandelen, algemeen	28	4	-9	-15	-15	-17	14	-2	21	28	31	--I
Uitgesproken faillissementen	-15	-15	2	-1	11	-8	6	6	31	-16	15	I+
<i>Conjunctuurtest industrie</i>												
Bezettingsgraad (in %)	.	84	85	84	85	85	85	I
Orderpositie (1984=100)	.	102	107	101	102	109	114	113	114	116	.	I+
Beoordeling orderpositie ¹⁾ (in %)	.	-14	-6	-9	-7	-4	-4	-5	-5	-2	.	.
Beoordeling voorr. eindprodukten ¹⁾ (in %)	.	3	2	4	2	2	1	0	0	2	.	.
<i>Arbeidsmarkt</i>												
Aantal banen van werknemers, totaal	0	2	.	2	2	3	I+
Landbouw en visserij	-1	2	.	7	6	7	I++
Nijverheid (excl. bouwnijverheid)	-1	1	.	1	0	1	I
Bouwnijverheid	-3	1	.	3	3	2	I+
Handel, horeca en vervoer	0	4	.	3	4	4	I+
Overige dienstverlening	2	1	.	1	2	3	I
Aantal uren uitzendkrachten	.	3	8	8	10	9	7	I++
<i>Geld en krediet</i>												
Spaartegoeden	3,5	3,7	.	0,6	0,3	1,4	.	2,4	2,9	.	.	I
Verstrekt consumptief krediet	4	8	.	3	2	0	.	2	14	.	.	I+
Binnenlandse liquiditeitenmassa	8	4	.	6	9	10	.	10	10	.	.	I++
Geldhoeveelheid	8	7	.	8	9	6	.	7	6	.	.	I++
Secundaire liquiditeiten	8	0	.	3	8	15	.	15	16	.	.	I++
Officieel wisseldisconto (in %)	5,3	4,4	3,7	3,25	3,25	3,9	4,2	4,0	4,0	4,5	5,0	--I
Daggeldmarktrente (in %)	6,3	5,2	4,4	4,0	3,6	5,0	5,2	5,1	5,0	5,6	5,6	--I
Rendement op staatsobligaties (in %)	8,0	6,3	6,1	5,9	5,9	6,3	6,1	6,0	6,0	6,2	6,4	-I

1) Saldo van positieve en negatieve antwoorden in procenten van het totaal.

2) Trend: procentuele jaarmutatie van het meest recente voortschrijdend 12-maands (4-kwartaals) gemiddelde.

--I: kleiner dan -5%; -I: tussen -5% en -2%; I: tussen -2% en 2%; I+: tussen 2% en 5%; I++: groter dan 5%.

. = gegevens zijn (nog) niet beschikbaar.

1988 de sterkste toeneming (8%); in 1987 steeg de produktie met 2%. De produktie in de delfstoffenwinning lag vorig jaar 11% onder het niveau van 1987; het produktievolume in de openbare nutsbedrijven daalde met 3%. Voor de nijverheid (exclusief de bouwnijverheid) resulteerde door deze ontwikkelingen een groei van 0,5%. Uit de resultaten van de Conjunctuurttest blijkt een onverminderde groei van de orderpositie.

Buitenlandse goederenhandel

Het volume van de invoer van goederen was in november 1988 5% groter dan in de overeenkomstige maand van 1987. In oktober en in het derde kwartaal was de groei 6%. Deze groeicijfers bleven achter bij die welke in de eerste helft van 1988 werden gerealiseerd. Over de eerste elf maanden kwam de toeneming uit op 8%.

De uitvoer van goederen lag in november 1988 op een niveau dat 11% hoger was dan in dezelfde maand van 1987. Deze toename volgde op een groei van 4% in oktober en van 12% in het derde kwartaal. Anders dan bij de invoer lagen deze groeicijfers boven het gemiddelde accres van het eerste halfjaar van 1988. Over de eerste elf maanden werd bij de uitvoer overigens ook een groei van 8% gerealiseerd.

Consumptie

Het volume van de binnenlandse consumptie door gezinnen was in december 1988 ruim 1% groter dan in dezelfde maand een jaar eerder. De sterkste stijging werd gemeten bij de consumptie van voedings- en genotmiddelen (4%). Het volume van de uitgaven aan duurzame goederen daalde met 2%. De sterk teruggevallen autoverkoop waren hier een belangrijke factor. De bestedingen aan de overige goederen en diensten namen in volume met bijna 2% toe.

Voor het jaar 1988 als geheel nam de binnenlandse consumptie door gezinnen, gecorrigeerd voor prijsveranderingen, met 1,6% toe. Dit cijfer blijft duidelijk achter bij de relatief hoge groeipercentages in 1987 en 1986 van respectievelijk 2,8% en 3,0%. Het waren vooral de uitgaven aan duurzame consumptiegoederen die deze verschillen in ontwikkeling sterk beïnvloedden. In 1988 was het groeipercentage voor deze categorie 0,8%, terwijl het accres in 1987 en 1986 respectievelijk 4,9% en 7,1% bedroeg. De groei van de consumptie van voedings- en genotmiddelen (1,4%) bleef in 1988 eveneens achter bij die in de twee voorgaande jaren (1987: 2,3%; 1986: 1,9%). De groei van de consumptie van overige goederen en diensten is de laatste jaren betrekkelijk stabiel (ca. 2% per jaar).

Volgens het consumenten conjunctuuronderzoek is het vertrouwen in de economie van de consumenten in januari 1989 sterk gestegen in vergelijking met december vorig jaar. Op de vijf vragen, waarop de indicator is gebaseerd, werd in januari 15% meer positieve dan negatieve antwoorden gegeven. Dit is het hoogste saldo sinds 1972 toen met dit onderzoek werd begonnen. In december bedroeg het positieve saldo 5%. Een sprong van 10 punten in één maand is tot nu toe niet voorgekomen. De beantwoording van de vraag of de consumenten de tijd gunstig achten grote aankopen te doen heeft aan deze stijging een belangrijke bijdrage geleverd. In de laatste drie maanden van 1988 werd

deze vraag per saldo steeds negatiever beantwoord. In januari echter overtroffen de positieve antwoorden duidelijk de negatieve (saldo +10%).

Investeringen

Het volume van de bruto investeringen in vaste activa was in het derde kwartaal van vorig jaar 4% groter dan in hetzelfde tijdvak van 1987. De bedrijven investeerden in het derde kwartaal 5% meer, terwijl de overheid 5% minder investeerde. De eerste drie kwartalen van 1988 kenmerkten zich door afnemende groeipercentages voor beide sectoren. Over de eerste drie kwartalen namen de bedrijfsinvesteringen met 10% toe ten opzichte van hetzelfde tijdvak in 1987. De investeringen door de overheid groeiden over de eerste negen maanden eveneens met 10%.

Prijzen

Het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie is tussen midden december 1988 en midden januari 1989 met 1,0% gedaald. In deze daling is ook de invloed van de wijzigingen in de BTW-tarieven begrepen.

Regelingslonen

Met de decembergegevens zijn ook de jaarcijfers over 1988 van de regelingslonen in het particulier bedrijf, bij de overheid en van de trendvolgers beschikbaar gekomen. Gemiddeld in 1988 namen de regelingslonen (per week) in het particulier bedrijf met 0,8% toe ten opzichte van 1987. De stijgingen van de lonen van trendvolgers en die van ambtenaren waren kleiner en bedroegen respectievelijk 0,7% en 0,3%. Ten opzichte van het basisjaar 1980 (zie grafiek 4) zijn er tussen de drie categorieën aanmerkelijke verschillen. Het jaargemiddelde van de regelingslonen in het particulier bedrijf lag vorig jaar 20,0% hoger dan in het basisjaar; voor de trendvolgers werd een toename van 7,2% gemeten, terwijl de salarissen bij de overheid nog 1,0% onder het niveau van 1980 lagen.

Aantal uren uitzendkrachten

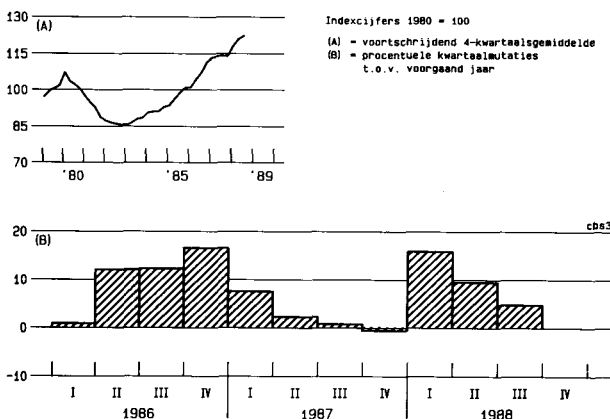
Het aantal door uitzendkrachten gewerkte uren steeg in 1988 ten opzichte van 1987 met 8,4% tot 172 miljoen uren. Deze groei was duidelijk hoger dan het accres in 1987, toen de mutatie ten opzichte van het voorgaand jaar 2,7% bedroeg. Gemeten over de kwartalen werd in 1988 in het tweede kwartaal de grootste groei (10,5%) geregistreerd. In het eerste kwartaal nam het aantal door uitzendkrachten gewerkte uren met 8,0% toe, in het derde en het vierde kwartaal bedroeg de toename respectievelijk 8,5 en 6,8%.

Geld en krediet

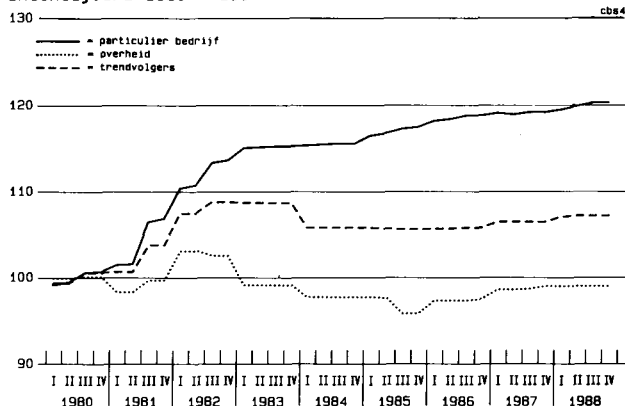
De stijgende tendens van het rendement op staatsobligaties in het vierde kwartaal van vorig jaar heeft zich ook in januari en de eerste helft van februari voortgezet. Deze indicator van de rente op de kapitaalmarkt steeg van een gemiddeld niveau van 6,0% in oktober naar 6,4% in januari. In de eerste helft van februari zette de stijging versterkt door. Op 15 februari bereikte het rendement voor het eerst sinds 22 oktober 1987 weer het niveau van 7%.

Mutaties hebben betrekking op de overeenkomstige periode van het voorgaand jaar, tenzij anders vermeld.
Verbeterde cijfers worden niet als zodanig gekenmerkt.

Investeringen in vaste activa: bedrijven (volume)

Regelingslonen
Indexcijfers 1980 = 100

Tabel 2. Recente ontwikkelingen in het buitenland

Procentuele mutaties t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor, tenzij anders aangegeven

	1982/86 gemidd.	1987	1988				1988			1989 jan.	Trend ²⁾	
			1 ^e kw.	2 ^e kw.	3 ^e kw.	4 ^e kw.	okt.	nov.	dec.			
Productie nijverheid, excl. bouwnijv. (volume)												
Bondsrepubliek Duitsland	3	0	-	3	3	5	-	3	-	-	-	I+
België	2	2	-	5	2	-	-	-	-	-	-	I+
Frankrijk	1	2	-	4	3	5	-	2	-	-	-	I+
Verenigd Koninkrijk	3	4	-	4	4	4	-	2	-	-	-	I+
Italië	1	3	-	6	3	7	-	4	-	-	-	I+
Verenigde Staten	5	4	-	6	6	6	-	5	-	-	-	I++
Japan	4	3	-	10	10	9	-	-	-	-	-	I++
Europese Gemeenschap Buitenland (gewogen) ¹⁾	2	2	-	4	3	5	-	3	-	-	-	I+
Nederland	3	1	1	-4	0	5	3	5	2	1	-	I
Prijzen consumptie												
Bondsrepubliek Duitsland	1,9	0,3	1,2	0,9	1,0	1,2	1,5	1,3	1,6	1,6	2,6	I
België	5,0	1,6	1,2	1,0	1,0	1,1	1,6	1,4	1,6	1,9	2,4	I
Frankrijk	6,3	3,3	2,7	2,4	2,5	2,8	3,0	3,0	3,0	3,1	-	I+
Verenigd Koninkrijk	4,8	4,1	4,9	3,3	4,3	5,5	6,5	6,4	6,4	6,8	-	I+
Italië	10,1	4,8	5,0	5,1	5,0	5,0	5,1	4,8	5,2	5,3	-	I++
Verenigde Staten	3,2	3,7	4,1	3,9	3,9	4,1	4,3	4,3	4,2	4,4	-	I+
Japan	1,7	0,1	0,7	0,8	0,2	0,6	1,1	1,1	1,2	0,9	-	I
Europese Gemeenschap Nederland	6,4	2,9	3,2	2,5	2,8	3,5	4,1	3,9	4,1	4,4	-	I+
	2,1	-0,7	0,7	0,4	0,7	0,9	1,0	0,7	1,0	1,2	0,8	I

Bron voor gegevens buitenland: Eurostat.

¹⁾ Het gemiddelde van de 6 belangrijkste exportlanden, gewogen met hun aandeel in de Nederlandse export in 1987.

²⁾ Trend: procentuele jaarmutatie van het meest recente voortschrijdend 12-maands (4-kwartaals) gemiddelde.

-I: kleiner dan -5%; -I: tussen -5% en -2%; I: tussen -2% en 2%; I+: tussen 2% en 5%; I++: groter dan 5%.

- = gegevens zijn (nog) niet beschikbaar.

Focus: Ontwikkeling van het BBP in Nederland en het buitenland

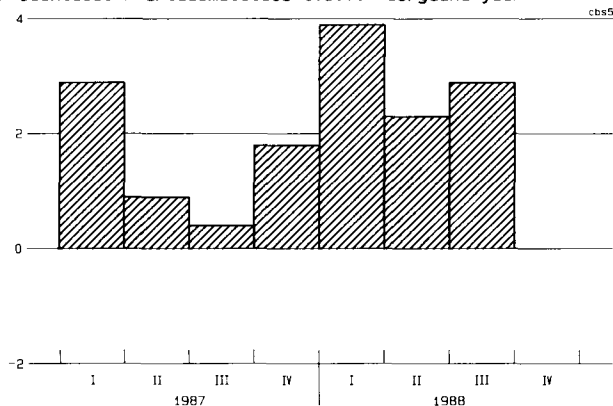
Het Bruto Binnenlands Produkt (BBP) tegen marktprijzen was in het derde kwartaal van 1988 in volume 2,9% groter dan in dezelfde periode van 1987. Met groeicijfers van 3,9% en 2,3% in het eerste en tweede kwartaal kwam de volumetoename over de eerste drie kwartalen van 1988 uit op 3,0%. De groei over 1987 als geheel bedroeg 1,5%.

Deze cijfers zijn afkomstig uit de Kwartaalrekeningen en hebben betrekking op de gehele nationale economie (dus bijvoorbeeld ook op de dienstensector). Uit de Kwartaalrekeningen bleek voorts dat zich in de loop van 1988 binnen de bestedingen een accentverschuiving in de groei heeft voorgedaan van de binnenlandse naar de buitenlandse bestedingen. De totale binnenlandse bestedingen toonden afnemende, de buitenlandse juist oplopende groeipercen-tages. Bij de binnenlandse bestedingen waren het vooral de investeringen (incl. de voorraadvorming) die in de loop van het jaar een afnemende groei lieten zien. Deze laatste ontwikkeling is in het derde kwartaal deels toe te schrijven aan

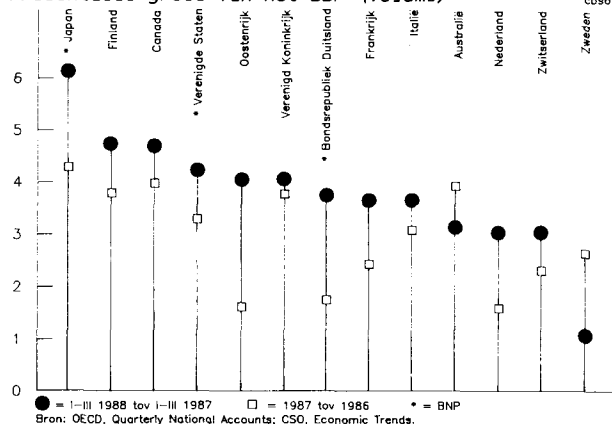
mutaties in de voorraden. Met name in de chemie en de metaal werden forse voorraadinteringen waargenomen. Per saldo deed zich nog wel een voorraadtoename voor, maar deze was veel geringer dan gebruikelijk in een derde kwartaal, waarin de oogst door de landbouw meestal tot voorraadvorming leidt.

In grafiek 6 zijn de groeicijfers (t.o.v. de overeenkomstige periode in het voorgaand jaar) van het BBP – en in voorkomende gevallen het Bruto Nationaal Produkt (BNP) – van een aantal OECD-landen voor 1987 en de eerste drie kwartalen van 1988 weergegeven. Voor de laatstgenoemde periode kende Japan het hoogste groeicijfer (BNP: +6,1%); in Zweden bleef de toename beperkt tot 1,1%. Van de dertien genoemde landen neemt Nederland samen met Zwitserland de elfde en twaalfde positie in. Over 1987 als geheel kende Nederland met Oostenrijk en de Bondsrepubliek Duitsland het laagste groeicijfer. Over de eerste negen maanden van 1988 realiseerden deze drie landen een verdeling van het groeipercentage. In Australië en Zweden bleef de groei in 1988 achter bij die over 1987 als geheel.

Bruto Binnenlands Produkt (volume)
Procentuele kwartaalmutaties t.o.v. voorgaand jaar

Procentuele groei van het BBP (volume)

● = I-III 1988 tov I-III 1987 □ = 1987 tov 1986 * = BNP
Bron: OECD, Quarterly National Accounts; CSO, Economic Trends.